

שלוחי ארץ-ישראל בבוכארה תרמ"א-תרע"ד

אברהם רבין

מבוא

משנת תרמ"א (1881) עד פרוץ מלחמת-העולם הראשונה היו היהודים בבוכארה יעד מבוקש לשלוחי ארץ-ישראל, מהם שנשלחו מטעם הכוללים השונים בישוב או מטעם מוסדות-צייבור ומהם שהיו שליחים לעצמם. בבוכארה היתה מרוחקת מן הארץ, והמסע אליה באותם ימים היה עדיין כרוך בטרחה מרובה, מספר היהודים בה לא היה מרובה יחסית ולבסוף, הלשון השגורה כפי יהודיה היה זר לרוב המוחלט של השלוחים (לשון התקשורת בין שני הצדדים היתה עברית, אשר יש להניח כי רק העלית הרוחנית-דתית בקהילה שלטה בה עד כדי יכולת דיבור). אם חרף הקשיים האלה שלוחים מרובים הטריחו עצמם עד בבוכארה, היה זה משום נדבנותם של יהודיה והעובדה שבתקופה זו כבר נתגבשה בקרב יהדות זו שכבה של עתירי ממון.

א. שד"רים בחיבורים שנדפסו — ושד"רים במקורות החדשים

הקף השליחות מארץ-ישראל לבוכארה בתקופה הנדונה עדיין לא בא לידי ביטוי נאות בספרות המחקר, לא בציון מספר השלוחים ולא בפירוט תפקידיהם בקרב קהילה זו. אברהם יערי בספרו 'שלוחי ארץ ישראל', שהוא החיבור היותר מקיף על השד"רות, מציין שמות של 5 שד"רים בלבד לבוכארה, מהם אחד — ר' יוסף ממאן (מערכי) — בשנת תקנ"ג (1793) וארבעה בין השנים תרמ"א-תרנ"ט. בחיבור נוסף שלו, 'ספרי יהודי בבוכארה', מציין יערי עוד 23 שד"רים לבוכארה בין השנים תרנ"א-תרע"ד, מהם שד"ר אחד אנונימי. יערי מציין אפוא בשני חיבוריו אלה 27 שד"רים (מלבד ר' יוסף ממאן), ששהו בבוכארה בין השנים תרמ"א-תרע"ד — כמפורט בטבלה הבאה (הסדרה בסדר כרונולוגי):

השלוחים מארץ-ישראל לבוכארה (תרמ"א-תרע"ג) שצוינו על-ידי אברהם יערי

השם	השנה	מטעם
ר' רפאל אוחנא	תרמ"א	טבריה
ר' יעקב מאיר	תרמ"ב	הספרדים בירושלים
אפרים ניימרק	תרמ"ו	טבריה
ר' אברהם פילוסוף	תרנ"א-ב	ביה"ת 'משגב לדך', ירושלים

פירוט ההפניות הביבליוגרפיות — ראה בסוף המאמר.

1 שד"רים לבוכארה כתבני יערי — ראה: יערי, שלוחי (לפי המפתח); יערי, ספרי, עמ' 1-12.

השם	השנה	מטעם
ר' רפאל חיים ילזו	תרנ"ב	טבריה
ר' בנימין בר יוחנן הכהן בוכארי	תרנ"ב, תרנ"ו, תרנ"ט	הספרדים בירושלים
ר' חזקיה שבחאי	תרנ"ה	הספרדים בירושלים
שליח אנונימי	תרנ"ז	צפת
ר' יעקב חאגי, בר באבא	תרס"ב	הספרדים בירושלים
ר' אליהו משה פאניזיל	תרס"ה	הספרדים בירושלים
ר' יצחק ב"ר אברהם אשכנזי	תרס"ח	הספרדים בירושלים
ר' משה ב"ר מרדכי ממאן	קצת לפני תרס"ח	צפת
ר' נסים אברהם אלבאצראוי	תרס"א-ג, תרע"א, תרע"ג	ק"ק חסידים 'כית אל', ירושלים
ר' דוד חי ארדעי	תרע"ב, תרע"ג	צפת
ר' אהרון חיים פירירה	לפני תרע"א	הספרדים בירושלים
ר' בכור יחיאל הכהן	תרע"ב	הספרדים בירושלים
ר' אברהם ב"ר ברוך פינטו	—	הספרדים בירושלים
ר' אהרון בן שמעון	—	צפת
ר' ישראל ב"ר משה תורג'מאן	תרע"ד	טבריה
ר' פאיזי חאגי משהיוף	תרמ"ט או תר"ן	שליחים למכירת אתרוגים ולולבים, מטעם עדת הבוכאים בשוחתפות הספרדים בירושלים
ר' אברהם אשר	תר"ן או תרנ"א, תרס"ה	
ר' באיבאבא פנחסוף	תרנ"ט, תרס"ו	
ר' אשר כוואידאח	תרס"ט, תרס"א, תרס"ד, תרע"ב	
ר' יחיאל חפץ	תרס"ג	
ר' אברהם אמינוב	תרס"ז, תרע"א	
ר' יצחק ברוך	תרע"ב	
ב"ר אהרון הכהן מלמד	תרע"ג	
ר' משה ב"ר דוד אליגולה	תרע"ג	

מקור אחר הכולל מידע מרובה על שד"רים לבוכארה, ועד כה לא נעשה בו שימוש, הוא החיבור 'מוזכרת גיטין' מאת מו"ר זקני, הרב חזקיה הכהן רבין זצ"ל, שהיה הרב הראשי של יהדות בוכארה ואגפיה בשנות תרנ"ו-תרצ"א ועלה לארץ בשנת תרצ"ה. חיבור זה, המצוי בכתב-יד באוסף פרטי של המשפחה ולא יצא בדפוס, מסכם 35 שנות פעילות של מחברו כאב"ת בית-דין, ועיקרו הוא פירוט הגיטין והחליצות שניתנו בבית-דינו והבעיות ההלכתיות והמעשיות שהיו כרוכות בכך. תוך כדי פירוט הליכי הדין, מובאים ב'מוזכרת גיטין' שמות של שד"רים מארץ-ישראל, מהם ששימשו כדיינים בבתי-הדין בערי בוכארה, לרבות בית-דינו של מו"ר זקני, מהם ששימשו עדים או שליחי הולכה של הגט ומהם שגירשו בבוכארה את נשותיהם. בחיבור זה גם צוינו סכומי הכסף ששולמו לשד"רים בעבור שרותיהם כעדים או כשליחים להולכת גיטין. מדור נפרד בחיבור זה כולל אגרות אל המחבר וממנו, וגם בהן מצוי מידע על שד"רים. בהקדמה לחיבורו דן ר' חזקיה הכהן רבין ביחסם של יהודי בוכארה לשלוחי ארץ-ישראל, ובסופו הוא אף מציין שמות של חלק משד"רים אלה, שהיו בחיים כאשר עלה המחבר ארצה בשנת תרצ"ה. אביא כאן את דברי ההקדמה (הניתנת ככתבה, בתוספת פיסוק והתרת ראשי-התיבות):

ידוע הדבר ומפורסם הענין לעיני כל חכמי ורבני ארבע ארצות, והם: ירושלים, חברון, צפת וטבריה, כי אנשי עדתינו הבוכאים היינו [ה' ישמרם ויחיים] איך

ר' חוקיה הכהן רבין (תרל"ב-תש"ה) –
הרב הראשי של יהדות בוכארה
ומחבר 'מוזכרת גיטין'

שהיו ותרנים לעשות צדקה וגמ"ח [וגמילות חסדים] הן בגופם והן בממונם, ובפרט לערי ארצות הקודש וכיחוד לחכמי ורכני עיה"ק [עיר הקודש] ירושלים דדהבא.

כשהיו עולים אנשי עדתינו לרגלים בירושלים ת"ו [תיבנה ותכונן] ב"זיאר'ה היו נותנים בעין יפה בלי שיעור וכלי גבול, והיו חכמי ורכני ארץ הקודש שמחים כשמחת בית השואבה. מלבד מה שהיו שולחים קבוע בכל שנה ושנה לכל המוסדות, כמו משגב לרך, מושב זקנים, בית היתומים, בית חינוך עוררים, ת"ת ישיבת אוהל מועד ובית אל בעיר העתיקה, לחכמי המקובלים שבשכונת הבוכארים, לחכמי המערבים ולחכמי התימנים וכו' וכו', וכיוצא באלו אין מספר.

וגם מלבד נדרים ונדבות שהיו נודרים על כל צרה שלא תבוא, וכן היו שולחים כעבור הצלחתם ע"י [על-ידי] הרבנים לוועד של ארבע ארצות הקודש, שהן: ירושלים, חברון, צפת וטבריה.

והנה כשהיו באים שד"רים מא"י לבוכארה טרם כל היינו שולחים פאספורט מעיר בוכארה ע"ש [על שם] אותו השד"ר בשמו עם חתימת הממשלה על תמונתו בכדי שיבוא לשלום ויחזור לשלום. כמ"כ [כמו כן] איך שהיינו מכבדים אותם, כעבד המכבד את רבו, הן מצד עצמו וכבודו והן מצד שולחיו.

ואח"כ [ואחר-כך] היינו ממלאים את שקיהם בכסף וזהב ושמלות במדה גדושה ואח"כ היינו שולחים אותם בחזרה. ואותם ת"ח [תלמידי חכמים] שהיו באים בתור שליח לעצמם בערי בוכארה, מלבד מה שהיו מקבצים סכום גדול מכל עיר ועיר טרם ישיבתם בתור קבע, ואח"כ היינו מקבלים אותם בתור מלמד או חזן או שוחט שע"י כך יקבלו סכום גדול מדי חודש, כל אחד כפי ערכו וגדולתו בתורה. נוסף לזה היינו מסדרים להם בעה"ב [בעל-הבית] בחינם כל ימי שבתו כמה

שנים, שישאר בבית גבירי ועשירי העם. כי מקובל היה בערי בוכארה שעשיר החזיק בביתו חכם אחד והוא היה משגיח בחינוך הילדים וכלימודם וכן בעריכת אזכרות וכדומה. בתי הגבירים והעשירים היו כמושב מלכים ממש. ועכשיו שעליתי ארצה (שנת תרצ"ה), חלקם המה בחיים, ה' יאריך ימיהם אמן. והם: חכם אהרון חיים פיררה, חכם אהרון רפול, חכם יעקב (בכור משולם), חכם בכור פאפולה הי"ו, חכם דוד כהן, חכם אברהם פינטו, חכם משה עדס, חכם עזרא עדס, חכם יוסף פינטו הי"ו, חכם יהודה קשטיל, חכם דוד אסודרי, חכם רפאל אוחנה, כבוד הראשל"צ [הראשון-לציון] ר' יעקב מאיר הי"ו, חכם רבינו סעדיה בנבנישתי הי"ו, הרב ר' אברהם חיים נאה, הרב ר' שלמה ליב, רבה של חברון, הרה"ג אליהו פאניז'ל ז"ל וכו' וכו', אטו כרוכלא אחשיב ואיזול [האם כרוכל אלך ואמנה]. הר"ר זלמן קוק זצ"ל, חכם דוד נחום כהן ז"ל. הרי הוא ברור כשמש עצמו מספור.

ואח"כ הייתי ממנה אותם בכל כפר וכפר בתור שוחט, חזן או מלמד והייתי נותן בידם מכתב חתום בחתימתי להזהיר אותם, שיעשו עבורם נדבה ראויה והגונה. ולפני צאתם הייתי שולח תליגרים, כי השליח הכולל פלוני נוסע אליכם ביום פלוני [...]]

מתוך 'מוזכרת גיטין' דליתי שמות של 20 שלוחים מארץ-ישראל והוספתי עליהם שמות של עוד שלושה שד"רים, אשר את שמותיהם מצאתי בתעודות שבגנזי בית-הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים.

נוסף לשלוחים המוזכרים בשני החיבורים של א' יערי ובמקורות שהתבססתי עליהם בעבודתי, מצויים שמות של שלוחים נוספים לבוכארה בתקופה הנדונה בספרים ובחיבורים שונים.

נסים טג'ר מביא בספרו רשימה של 28 שלוחים מארץ-ישראל לבוכארה. נוסף לכך הוא מזכיר בספרו עוד 6 שלוחים, שאינם כלולים ברשימתו המקובצת. רוב השלוחים הללו מוזכרים בכתבי א' יערי או במקורות ששימשו אותי, פרט ל-12 שלוחים, ששהו בבוכארה בתקופה הנדונה, והם (לפי סדר האלפבית):

ר' בכור בנבנישתי.

ר' בן שפם.

ר' מכלוף כהן.

ד"ר בן-ציון מוסנזון ועוד שני שליחים, ללא ציון שמותיהם, שביקרו בערי בוכארה בשנת תרס"ט ואספו כספים לבניין גמנסיה 'הרצליה' בתל-אביב.

ר' נחמן עבו.

ר' שלמה עבו.

הרב פרופיטה, שהוזמן על-ידי ר' שלמה טג'ר ללמד בסמרקנד.

ר' יהודה קאשטיל — טג'ר מונה שני שלוחים בשם זה, האחד מכונה 'הגדול' והשני מכונה 'הקטן', ואילו במקורות אחרים מצאתי שלוח אחד בשם זה, ללא תוספת כינוי.

ר' יהושע שושן.

ר' יהודה שלם.²

2 רשימת השד"רים — ראה: טג'ר, א, עמ' 128. השד"רים הנוספים — הרב פרופיטה: שם, ב, עמ' 20. ד"ר מוסנזון ושני עמיתיו: שם, ב, עמ' 21. לרשימת השד"רים המרוכזת יש להוסיף גם זאת:

ארבעה שלוחים נוספים מארץ־ישראל לבוכארה מוזכרים בכתובים אחרים בדפוס, והם (לפי סדר האלפבית):

ר' שמואל בן־יקי, שד"ר טבריה לבוכארה בשנת תר"ע.
 ר' דוד יחייא ב"ר רפאל חיים ילזו, אף הוא שד"ר טבריה, שיצא לבוכארה (השנה לא ידועה לי) וחזר ממנה בשנת תרפ"א.

ר' אברהם צפן מזרחי, שהוזמן לשמש כמורה לעברית ולימודי יהדות בסמרקנד, כנראה בשנת תרס"ג או בסמוך לכך.

ר' דוד ריינה יצא כשד"ר טבריה לבוכארה ולגרוזיה בש' תרס"ו.³

לפי המקורות והספרות שצינו לעיל שהו אפוא בבוכארה כ־33 השנים שבין תרמ"א לתרע"ד 66 שלוחים מארץ־ישראל, מהם שלושה שלא צוינו בשמותיהם וכמה אחרים הידועים לנו רק בשמותיהם, ללא פרטים נוספים. מספר זה מציג את יהדות בוכארה באחד המקומות הראשונים במפת השליחות מארץ הקודש, ואולי במקום הראשון, במיוחד אם המיקום יחושב יחסית למספר היהודים בקהילה זו.⁴

השליחות לבוכארה ראויה לציון לא רק בשל הקפה המספרי, אלא גם בשל מקומם של השלוחים בחיי הקהילות באסיה התיכונה. אף הדיון התמציתי המובא להלן עשוי ללמד על כך. השלוחים לבוכארה שימשו כדיינים בבתי־דין, כרבנים וכמורי־הוראה, כשוחטים וכמהלים, כמורים בבתי־ספר וכמלמדי תורה למבוגרים בחבורות. מאמר זה אינו מתיימר להקיף את מלוא פועלם של שלוחים אלה או למצות את המשתמע מכך מבחינת תולדות הישוב היהודי בארץ־ישראל או מבחינת התפתחות הקהילות היהודיות באסיה התיכונה. אף־על־פי־כן אפשר לומר, שהשלוחים מילאו תפקיד חשוב ביותר הן בחיי הקהילות באסיה התיכונה והן בזיקת יהודיה לארץ־ישראל.

ב. רשימת השד"רים במקורות החדשים

להלן מובאת הרשימה של 23 השד"רים מן המקורות שהיו לפניי, מהם 20 מתוך 'מזכרת גיטין'. ברשימה זו כללתי רק שד"רים המוזכרים במקורות שלא נדפסו, אולם בדיון על השד"רים הללו הוספתי גם פרטים מתוך ספרות שבדפוס. לא הבאתי ברשימה זו שמות שד"רים המוזכרים בכתובים שנדפסו ולא של שד"רים שהיו בבוכארה לפני שנת תרמ"א או אחרי מלחמת־העולם הראשונה. רשימת השד"רים מובאת בסדר אלפביתי.

ר' מכלוף כהן מוזכר גם: ספר טבריה, עמ' 195. ר' נחמן עכו — ראה גם: גאון, עמ' 494. ר' יהושע שושן — ראה גם: אשל, עמ' 86; אשרוב, עמ' 42. ר' שלמה עכו — היה מורה בשם זה בת"ת 'בני ציון' שבשכונת הבוכארים בירושלים. שאלתי מפי איש מבני משפחתו ונאמר לי כי הוא לא היה שלוח בבוכארה.

3 על ר"ש בן־יקי — ראה: ספר טבריה, עמ' 192, 290; גאון, עמ' 304 הערה 1, עמ' 624; בן־יעקב, א"י, עמ' 295. על ר"ד ילזו — ראה: ילזו, אשר, עמ' 17, 18; גאון, עמ' 265; ילזו, טוב, עמ' סג; צופיוף, בהקדמה. על ר"א צפן מזרחי — ראה: אשרוב, עמ' 39-40; על ר"ד ריינה — ראה: ספר טבריה, עמ' 174, 191; גאון, עמ' 649.

4 לפי חישוביו של פרופ' מ' זנד חיו באסיה התיכונה בשנות ה־60 למאה ה־19 קצת יותר מ־10,000 נפשות של יהודים — ראה מאמרו 'יהדות בוכארה וכיבוש אסיה התיכונה בידי הרוסים', שבחוברת זו. (בשל הגידול הטבעי המצומצם, מספרם ודאי לא גדל הרבה עד ראשית המאה ה־20 — המערכת.)

ר' מכלוף אבוטבול

בהיותו שד"ר, שימש כדיין בבית־הדין בקוקנד יחד עם הרכנים רפאל חיים ילזו ושלמה טג'ר. הרב חזקיה הכהן רבין פנה אליו בכסליו תרס"ג, כאשר שימש הלה כדיין בקוקנד, במכתב שעניינו מתן גט.

המקור: מזכרת גיטין, עמ' 96-97.
על ילזו — ראה: יערי, ספרי, עמ' 10. על טג'ר — ראה להלן.

ר' אליהו ב"ר יחיא אדהאן

עלה ממארוקו לטבריה בשנת תרל"ה ובה נפטר בשנת תרפ"ה. בשנת תרע"ע יצא עם אחיו, ר' מסעוד אדהאן, בשליחות טבריה למארוקו ולא לג'יריה. היה שו"ב בשכם ובטבריה. יצא כשד"ר טבריה גם לבוכארה ולגרזיה.

במכתב אל הראש"ל ר' יעקב שאול אלישר, באייר תרנ"ז, כותבים גדולי ונכבדי

בוכארה: [...] לפני ירחים אחדים עבר עלינו שד"ר מעיה"ק [עיר הקודש] טבריה ת"ו

[תיכנה ותיכונן] הרב כמוהר"א [כבוד מורנו הרב אליהו] אדהאן נר"ו [נטריה

רחמנא ופרקיה] שו"ב [שוחט ובודק] דשם וכידו מגילה עבה מעדין בגודלן כי

אמן מופלא הוא במלאכת השו"ב [...]. וכראותינו זאת כי שרנו עמו בשובו

לשלום ללכת עיה"ק ת"ו יסמוך גם הוא את ידו על ראש שוחטי מתא בהשחזה

הנו"ל, אף כי סמוכים ועומדים מעט"ר הרה"ג כמוהר"ח [מעטרת ראשנו הרב

הגאון כבוד מורנו הרב רבי [יצחק] חיים הכהן [רבין] ...]

ר"א אדהאן, בהיותו שד"ר טבריה בבוכארה, שימש אפוא גם כשו"ב ונתבקש לסמוך

שוחטים מקומיים, אף שכבר הוסמכו על-ידי הרב הראשי ליהודי בוכארה.

המקור: בסל"א, מספ' 1271/555⁴.

עליו: ספר טבריה, עמ' 192, 282.

הרב שלמה יהודה לייב (אשכנזי, קזרנובסקי) אליעזרוב

נולד ברוסיה, תרכ"ג, עשה שנים רבות בגולה, במיוחד כשד"ר חברון בבוכארה, שבה

ביקר שלוש פעמים, שימש כמנהיג רוחני וכרב הראשי של סמרקנד, הקים בתי-חינוך

מסורתיים ומקוואות, שקד על ענייני שחיטה וצרכי הדת והעמיד תלמידים הרבה.

בשנת תרפ"א חזר לארץ-ישראל ונפטר בירושלים בשנת תשי"ב.

ב'מזכרת גיטין' מצויה התכתבות ענפה עימו מן השנים תרנ"ט, תרס"א, תרע"ו —

בהיותו הרב הראשי של סמרקנד. המכתבים הם בענייני הלכה, במיוחד: גיטין, ייבום

וחליצה.

בשנת תרנ"א יצא כשד"ר חברון לגרזיה ומשם לבוכארה. תחילה שהה 3 שנים

בבית משפחת הרב רבין, אחר-כך נשלח על-ידי הרב לסמרקנד, וכל ימי שבתו בה גר

בבית ר' שלמה צופיף. בעת שהותו שם פרץ פולמוס השחיטה בסמרקנד והחרמת

השחיטה היהודית על-ידי המוסלמים. בשנת תרנ"ד הוא היה אחד משלושה שד"רים

(מימין לשמאל): רש"ל אליעזרוב, ר"ס כנבנישתי, ר' שלמה בן-קיקי

שכתבו מכתב תלונה אל הראש"ל הר' יעקב שאול אלישר, על כי קהילת יהודי בוכארה והרב הראשי שלה באותו זמן, ר' יצחק חיים הכהן רבין, מנעו מהם לקבץ כספים, בשל ריבוי השלוחים הבאים מארץ-ישראל לבוכארה (המכתב בפירוט ראה להלן, על השד"ר ר' יוסף חיים הכהן).

על כתב שד"רותו משנת תרס"ב חתומים חכמי חברון. שם משפחתו בכתב זה הוא אשכנזי, אך כדי להקל עליו את קבלת הדרכון לבוכארה הוא שינהו לאליעזרוב, על-שם אביו.

בין תלמידיו היה ר' חזקיה יששכרוף, מלומד וסוחר, שקיבל בילדותו חינוך עברי, דתי ולאומי בירושלים, חזר לבוכארה ועשה הרבה להתפתחות יהודי סמרקנד.

מקורות: מזכרת גיטין; כתבייד בית-הספרים הלאומי: 4°199/249; 4°1271/555; 4°1271/164. עליו: הלפרין, עמ' 261-263; טגיר, א עמ' 75-76, 84, ב עמ' 89; ניאזוב, עמ' 51-54; ספר חברון, עמ' 204, 220; צופיף, הקדמה.

ר' דוד אסודרי

בעודו ילד, עלה בשנת תר"ה עם אביו, ר' אברהם, ממכנאס שבמרוקו ולמד תורה בטבריה. יצא כשד"ר לצפון-אפריקה (תרל"ה, תרמ"ה), לתימן (תרל"ז), להודו (תר"ן) ומטעם צפת לבוכארה, שאליה הגיע לאחר רכיבה על גמלים מהלך 30 יום. הוא נפטר בטבריה בשנת תרס"ד.

בהיותו בבוכארה, חיבר שיר לכבוד ר' אליהו ב"ר פנחס הקטן ולכבוד אחיו.

מקור: מזכרת גיטין, בהקדמה. עליו: טגיר, א עמ' 64-65; ילוז, טוב, עמ' כד; יערי, שלוחי, עמ' 659; ספר טבריה, עמ' 191, 286.

הרב סעדיה כנבנישתי

נולד בירושלים בש' תרל"ו. בשנת תרע"א ביקר במוסקבה וממנה נסע לקונגד. במשך 7 שנים שימש שם כמורה בבית-הספר הגדול של הקהילה, וכן כשוחט וכמוהל. אחר-כך עבר לבוכארה ושימש בה כמורה, יחד עם ר' יהודה קאשטיל ור' דוד ילוז, במשך כשנתיים. בין תלמידיו בבוכארה היו צבי חפץ, שהנהיג בכיתו את העברית כשפת דיבור ודאג למחסורם של שלושת המורים לעברית הנזכרים.

בשנת תר"פ חזר ר"ס כנכנישתי לירושלים ומאוחר יותר שימש בהוראה וברבנות בחלב, בכירות וכארגנטינה. נפטר בירושלים בשנת תשי"ז.
בהקדמה ל'מזכרת גיטיץ' הוא מוזכר כשד"ר.

מקור: 'מזכרת גיטיץ', בהקדמה.
עליו: גאון, עמ' 265; תדהר, עמ' 3136.

ר' שלמה ב"ר יעקב בן-יקי

ר' שלמה (ירושלים, תרל"ג – חיפה, תשי"ג) נשלח כשלוח לבוכארה בשנת תרס"ב, על-ידי חכמי ירושלים וטבריה. בבוכארה שימש כמורה, חזן, שוחט ומוהל ואף הלהיב את היהודים לעלות לציון ולתרום למען ארץ-הקודש. הוא גם היה שד"ר טבריה לצפון-אפריקה.
במכתב מאת נכבדי סמרקנד אל הראשון-לציון הרב י"ש אלישר, באדר תרס"ד, נאמר:

[...] זה ימים שנסע מפה השו"ב [שוחט ובודק] ר' שלמה קיקי והוא מוסמך מח"ר [מחכמי רבני] ושוחטי [...] טבריה [...] והוא שלוח מאתם לעיר שהר-סבו לשוחט, אם תוכלו להכריחו לשמש חו' [חודשים] מספר בעירכם הנה מה טוב כי בלאו הכי השוחט של שהר-סבו עודנו שמה [...]

מהמשך המכתב אנו למדים, כי הראש"ל הרב אלישר סירב להעניק כתב סמיכות כשוחט לשד"ר הנוכח, אולם מצוקת המחסור בשוחטים בערי בוכארה היתה חריפה וחכמיה מפצירים בראש"ל כי 'ישקוט רוגזו מעל האיש הזה', וזאת משום:

כי הזמן נחוץ אתנו מאוד ואין בנמצא שו"ב בכל ערי בוכארה כמוהו, ומיזם בואו לעירנו שקטו מעט המריכות אשר היו תמיד בין השו"ב ובין הקצבים אשר כמעט קצנו מהם [...] כי בעת צרה אנחנו ואולי נודע למעכ"ת [למעלת כבוד תורתו] את הגזירה אשר כבר נתפשטה בערי תאשכנד וקוקנד וכו' וכו' אשר קיימו וקבלו הישמעאלים עליהם ועל זרעם לבלתי אכול משחיטת ישראל וגם פה העירה בקשו לעשות כן, לולי ה' שהיה לנו שהמציא חנו בעיני שרי ממשלת רוסיה יר"ה [ירום הודה] ועוד על-ידי כסף רב אשר שיחדנו ל'מולה' הישמעאלים ובזה הונח לנו.

מקור: בסל"א, מכתב מס' 1271/555.
עליו: רבי, תדהר, עמ' 1036.

ר' אהרון ב"ר משה הכהן

מונה בשנת תרמ"ו לשד"ר בערי פרס, דגיסתאן (קאוווקאז), גרוזיה ובוכארה, כדי להקים בירושלים בית הַקְנָסַת-אורחים, שבו, לפי כתב השד"רות: 'נוחו האורחים כל הבא אל הר הקודש ירושלים'. ולשם כך יש להכין שני בתים גדולים ולסדר בתוכם כל צרכי האורחים [...].

מקור: בסל"א, כתב שד"רות, מס' 199/215.⁴

ר' יוסף חיים הכהן

ר' יוסף חיים הכהן (מוגאדור, מארוקו, תרי"א — ירושלים, תרפ"א) היה אב בית-דין של עדת המערבים בירושלים ונשיא העדה, ומטעמה יצא כשד"ר לבוכארה בשנת תרנ"ד.

בי"ח תמוז תרנ"ד הוא כתב, יחד עם ר' אברהם פילוסוף (שד"ר צפת) ור' שלמה לייב אליעזרוב (שד"ר חברון, ראה עליו לעיל), מכתב אל הראשון לציון ר' יעקב שאול אלישר, על כי קהילת בוכארה ורבה, ר' יצחק חיים הכהן רבין, לא מאפשרים להם למלא שליחותם. במכתבם נאמר בין היתר:

[...] מר לנו מר [...] ארץ בוכארה שיאמרו עליה כלילת יופי במעשיה הטובים ובצדקתה נהפכה לעיר לא רוחמה [...] כי חרפה ליקח כל אשר בשם שד"ר יכונה [...] עד כי אין מאסף אותנו הביתה [...] לא נדע אנה נפנה לעזרה כי סוגרו בעדינו כל פתחי נדיבי בוכארה [...] כי כל מגמתם לכלות רגל שלוחי אה"ק ת"ו [ארץ הקודש תיבנה ותיכונן] בראותם כי רבו עליהם השליחים בשנה זו תכופים זה לזה [...] וגם מדמים בנפשם כי כן יהיה תמיד ודין גרמא שאינם נותנים לנו [...] והכל תלוי בידי הרב המו"צ מהרי"ח [המורה צדק מורנו הרב יצחק חיים הכהן רבין] כי מקרוב נמסר הדבר בידו והוא באחד שלא יתן בשום אופן כי כן צווה מפי הקונסול לבלתי תת איש זר [...] יען מזה זמן יתפקדו שמה מטעם הממשלה ירום הודה וכל אשר יקבל בביתו אורח שאין בידו כתב תעודה אחת דתו לקנסו בסך עצום [...] ואפי' [ואפילו] בכפרי בוכארה אשר אינם תחת ממש' [ממשלת] רוסיה כיון שהם על אם הדרך נתחדש גם שם השגחה על זה אשר מעולם לא נשמע.

כסיום מכתבם הם מבקשים, כי הרב י"ש אלישר יתערב וישפיע על הרב הראשי של יהודי בוכארה ועל י"ב נשיאי העדה, וכראשם מולא ציון פנחסוף, לתת בידיהם תעודת מסע.

במכתב אחר, מכ"ב תמוז תרנ"ט, כותב ר' חזקיה הכהן רבין אל הרב שלמה יהודה ליב אליעזרוב — אחד השלוחים החתומים על המכתב דלעיל, ובעת כתיבת המכתב רבה של סמרקנד — כי השד"ר ר' יוסף חיים הכהן הודיע להם על פטירתם של הרבנים אליהו סולימאן מאני ואב"ד נסים ברוך, ויהודי בוכארה התאספו למספד בבית-הכנסת הגדול שלהם. ובהמשך 'ועוד צויתי להרב המופלא כמוהר"ר [כבוד מורנו הרב רבין יוסף חיים הכהן שד"ר מכוללות עיה"ק מבני מערבא שיטיף מלין במלי דהספדא לעילוי נשמתם של הצדיקים האלו [...].'

מהתכתבות זו אנו למדים, כי תלונתם של שלושת השד"רים לא העכירה את היחסים בין הצדדים, וכל צד מתייחס בכבוד מלא אל הצד האחר. מכאן שהגבלת צעדי השד"רים היתה אילוץ שהזמן גרמו והושפע כנראה מן החוץ. כמו כן מלמד המכתב השני, כי בשנת תרנ"ט שד"ר זה היה עדיין, או פעם נוספת, בשליחות בבוכארה.

מקורות: מזכרת גיטין, מכתבים; בס"א, 4° 1271/64.

ר' משה נחום הכהן

ר' משה מוזכר ב'מזכרת גיטין' כשד"ר ששימש כדיין בבית-הדין של ר' חזקיה הכהן רבין בבוכארה בשנת תרס"ג.
אין בידי פרטים נוספים עליו.

מקור: מזכרת גיטין, עמ' 97.

ר' שלמה טג'ר

נולד בירושלים בשנת תרכ"ו לר' משה טג'ר (ראב"ד הספרדי בעיר) ונשא אשה שנולדה בבוכארה.

בשנת תרנ"ח הובא ר' שלמה לסמרקנד על-ידי משפחת חזקיה יששכרוף, שחזרה מארץ-ישראל, ללמד עברית את ילדיה ולחנכם. הוא נשאר באסיה התיכונה עד שנת תרע"ד (לפי גירסה אחרת 18 שנה) ומילא בה תפקידים ציבוריים שונים בכמה ערים. בשנת תרס"ג שימש כשליח הולכה לגט מבוכארה לקוקנד, מטעם בית-דינו של ר' חזקיה הכהן רבין. באותה שנה עבר ר' שלמה לתאשכנת, ושימש בה כרב ראשי. בספר 'מזכרת גיטין' הוא מוזכר בשנת תרע"א כרב הראשי של תאשכנת וקוקנד וכאב"ד (יחד עם השד"רים ר' בכור פאפולה ור' יעקב בכור משולם — ראה עליהם להלן). בשנת תרס"ח (לפי נוסח אחר בש' 1906) השתתף בוידוח ציבורי נגד אנשי-דת נוצריים ומוסלמיים שזממו לאסור את השחיטה היהודית, ומזימתם סוכלה. בשנת 1910 פעל לביטול גזירת הגירוש נגד יהודי תורכסתאן הרוסית. במסגרת תפקידיו בערי בוכארה פעל ר' שלמה להפצת העברית, לאהבת ציון ולחזיון הקשר עם ארץ-ישראל. בכיתו אף התאכסנו 7 שד"רים בעת ובעונה אחת.

בשנת תרע"ד עזבה משפחתו את אסיה התיכונה, אך ר' שלמה נשאר באירופה עוד כמה שנים. אחרי מלחמת-העולם הראשונה שימש כרב בכירות ואחר-כך בדמשק במשך כ-10 שנים. הוא נפטר בדמשק בשנת תרצ"ו.

מקור: מזכרת גיטין, עמ' 96-97; וגם במדור המכתבים.

עליו: אשורב, עמ' 39, 128; גאון, עמ' 697-698; טג'ר, א, עמ' 97-100; ב, עמ' 98-99.

ר' דוד כהן

ר' דוד נחום כהן

שני השד"רים מוזכרים בהקדמה ל'מזכרת גיטין' (ראה לעיל), כמי שהיו בחיים, כאשר המחבר עלה ארצה בשנת תרצ"ה. הראשון מוזכר כ'חכם דוד כהן, השני — כ'חכם דוד נחום כהן ז"ל' (ונראה שהוא נפטר בין עליית המחבר לכתיבתו את ההקדמה לספר).

אין בידי פרטים נוספים עליהם.

מקור: מזכרת גיטין, בהקדמה.

(מימין למעלה): ר"ש טגיר; (למטה): רש"י מני; (משמאל): רי"ב משולם

ר' יצחק כהן

ר' יצחק הגיע מטבריה לבוכארה בשנת תרס"ה, וזמן־מה לאחר שכתו בה נכחן על-ידי הרב רבין בהלכות שחיטה ונשלח לשמש כשו"ב בקהילת קאטרצ'י. בקהילה זו הוא גם לימד שיעורי תורה ועסק בהדרכה רוחנית. ב'מזכרת גיטין' צויין, כי גט שהוא סידר בחאטרצ'י בשנת תרס"ו נמצא בו פסול בבית-דינו של הרב רבין.

מקור: מזכרת גיטין.

ר' אליהו רחמים בן שלום מירקאדו

ר' אליהו מוזכר ב'מזכרת גיטין' כשד"ר שישב כדיין בבית-הדין בבוכארה בשנת תרע"ז, בראשות ר' חזקיה הכהן רבין. הוא נשא אשה בבוכארה אולם מאוחר יותר (בשנת תרפ"ג) גירש אותה שם, ואילו את אשתו שכירושלים הוא השאיר עגונה, בבית אחיה, יותר מעשר שנים.

מקור: מזכרת גיטין, עמ' 111.

ר' שלום יחזקאל מני

נולד בכגדאד בשנת תרי"ד ועלה עם הוריו בשנת תרי"ז. התפרסם כעילוי בתורה ויצא בשליחויות רבות של קהילת חברון בהרבה ארצות באסיה ובאפריקה, עד ימי זקנתו. בשל מידותיו התרומיות וידיעותיו בתורה היה שלוח מקובל בכל מקום. ב'מזכרת גיטין' הוא מוזכר כשד"ר כוללות חברון לבוכארה. בעת שליחותו בה התאכסן בבית ר' שלמה טג'ר.

המקור: מזכרת גיטין, בהקדמה; בסל"א, אגרות שליחות 4°199/49; 4°199/102. עליו: בן-יעקב, א"י, עמ' 97-98; טג'ר, א עמ' 128; ב עמ' 98; ספר חברון, עמ' 74, 134; תדהר, עמ' 2716, 910.

ר' יעקב בכור כ"ר נסים משולם

נולד בירושלים. מחכמי ישיבת 'בית-אל'. יצא בשליחות בית-חינוך יתומים הספרדי בירושלים לבוכארה. הוא מוזכר ב'מזכרת גיטין' כשד"ר, ששימש בשנת תר"ע כדיין בתאשכנת בבית-דין, אשר ר' שלמה טג'ר שימש בו כאב"ד ואילו השד"ר ר' יעקב בכור פאפולה כדיין, ובבית-דין זה התבררה פרשת מתן גט. ר' יעקב התאכסן בבית ר"ש טג'ר בתאשכנת. בעיר זו הוא גם שימש כמלמד בבית-הספר ע"ש דוידוף וכן היה בין ראשוני המורים בבית-הספר העברי שהוקם ביוזמת ר' בנימין אברמוף, יחד עם המורים-שד"רים ר' בכור פאפולה (ראה עליו להלן) ור' יהודה שלם. הוא נפטר בבוכארה בשנת תרע"ה.

מקור: מזכרת גיטין, בהקדמה ובמדור המכתבים. עליו: אשרוב, עמ' 128; טג'ר, א עמ' 128, ב עמ' 71, 98; ספר טבריה, עמ' 282.

ר' אברהם חיים (מנדלוף) נאה

אחינו של השד"ר ר' שלמה ליב אליעזרוב (ראה עליו לעיל), וכמוהו אשכנזי במוצאו. ר' אברהם נולד בשנת תר"ן, הגיע לבוכארה בשנת תר"ע, שהה בה כשנתיים. ב'מזכרת גיטין' הוא מוזכר כשד"ר שהגיע מארץ-ישראל. בבוכארה התאכסן בבית הרב חזקיה הכהן רבין, עסק במתן שיעורי תורה ושם חיבר את ספרו 'חנוך לנוער', שבו קיבץ את הלכות התפילין לפי מרן ר"י קארו ודרשות לבר-מצווה. ספרו תורגם ללשון יהודי בוכארה, שבה הוא שלט. בספר כלול גם הספד שנשא ביום השלושים לפטירת אשתו הראשונה של ר' חזקיה הכהן רבין, בחשוון תרע"א. הוא קיבל במתנה מהקהילה גלימה בוכארית (ג'אמה), מתנה שניתנה לשלוחים שנתחבבו במיוחד והוכיחו בקיאות בתורה.

ר' א"ח נאה הוא מחברם של כמה ספרים בתחום ההלכה: 'קצות השולחן', 'שיעורי תורה', 'שיעורי מקוה' ו'שיעורי ציון'. הוא נפטר בירושלים בשנת תשי"ד.

מקור: מזכרת גיטין, בהקדמה. עליו: טג'ר, א עמ' 84; הלפרין, עמ' 263.

(מימין לשמאל): ר' א"ח נאה, ר' משה עדס, ר' פאפולה

ר' משה ב"ר אברהם עדס

נולד בחלב בשנת תר"ן. במלחמת-העולם הראשונה נמלט מיפו למצרים, כדי להתחמק מגיוס לצבא התורכי. משלחת מיהודי בוכארה, שהיתה בדרכה לארץ-ישראל כדי להביא ממנה מורים ומדריכים ורחניים, התעכבה באותו זמן במצרים. ר' משה, יחד עם אחיו ר' עזרא עדס וגיסו ר' אהרון רפול (ראה עליהם להלן), נדד לבוכארה וישב בתאשכנת 7 שנים וחינך לתורה ולמצוות.

ב'מזכרת גיטין' הוא מוזכר בין השד"רים שהגיעו מארץ-ישראל לבוכארה, הרביצו תורה וחינכו לאהבת ארץ-הקודש.

בשובו לירושלים היה מגדולי הרבנים בה, מראשי ישיבת פורת יוסף וחבר בית-הדין לעדת הספרדים.

הוא נפטר בירושלים בשנת תשכ"ט.

מקור: מזכרת גיטין, בהקדמה.
עליו: לניאדו, עמ' קכ"ט.

ר' עזרא ב"ר אברהם עדס

נולד בחלב בשנת תר"ן. הוא הגיע לבוכארה דרך מצרים (כמו אחיו, ר' משה עדס, ראה לעיל).

ב'מזכרת גיטין' הוא מוזכר כשד"ר שהגיע מארץ-ישראל לבוכארה, הרביץ בה תורה וחינך לאהבת ארץ-הקודש.

בשובו לירושלים, שימש ר"מ בישיבת פורת יוסף והעמיד תלמידים הרבה. הוא נפטר בה בשנת תש"ך.

מקור: מזכרת גיטין, בהקדמה.
עליו: לניאדו, עמ' קכט-קלא.

ר' יעקב, המכונה בכור, ב"ר נסים פאפולה

נולד בירושלים בשנת תרכ"ח ושימש כמורה לעברית בכמה בתי-ספר בה. בשנות תרס"ז-תרע"ב שהה בתאשכנת, שימש בה כחבר בית-הדין והיה מראשוני המורים בבית-הספר העברי על-שם דוידוף, שבו הורו גם השד"רים רי"ב משולם (ראה לעיל) ור"י שלם. בעת שהותו שם הוסיף לשמו את שם המשפחה נסימוף (כמו שעשו

השד"רים אליעזרוכ ומנדלוף-נאה), כדי לקבל ביתר קלות דרכון ותעודת מסע רוסיים. בתאשכנת התארח בבית ר"ש טג'ר, עם שד"רים נוספים. ב'מזכרת גיטין' הוא מוזכר כשד"ר וכדיין בתאשכנת, וחתום על מכתב מח' סיוון תר"ע בשם: הצעיר יעקב המכונה בכור פאפולה, נסימוף. בשובו לארץ נמנה עם עסקני-הציבור בתל-אביב ופעל בשורה של מוסדות דת וצדקה.

מקור: מזכרת גיטין, בהקדמה ובמדור המכתבים. עליו: גאון, עמ' 538; טג'ר, ב, עמ' 71; גרייבסקי, חוברת כ.

ר' יוסף ב"ר ברוך פינטו

ב'מזכרת גיטין' הוא מוזכר כשד"ר מארץ-ישראל בבוכארה, שאליה הגיע בשנת תר"ע. שימש שם כדיין בבית-דינו של ר' חזקיה הכהן רבין (יחד עם השד"ר דוד אדרעי) ודן בעניין גט בט"ז אד"א תרע"ג. כן שימש כמלמד בתלמוד תורה וכמרכיץ תורה. בכ"ח אב תרע"א גירש את אשתו ברוכה בת דוד (כאל דאר שהר-סבזי) בפני בית-דינו של ר' חזקיה הכהן רבין.

בשנת תר"פ עזב את בוכארה ועבר למצרים, בה הרכיץ תורה והעמיד תלמידים רבים ובה גם נפטר.

למשפחתו היתה חצר בירושלים העתיקה, שבה התגורר אחיו, ר' אברהם פינטו.

מקור: מזכרת גיטין, עמ' 42, 99. עליו: אלעזר, עמ' 89-96; טג'ר, א, עמ' 128. וכן עדות בעל-פה מפי ר' סעדיה מניר, שהיה סגן הרב הראשי במצרים.

ר' יהודה קאשטיל

נולד בחברון בשנת תרל"א ולמד שם בישיבה. שימש כרב, כמורה, כחזן וכשוחרט בקהילת עזה, אחר-כך כמורה בח"ת המערבים בירושלים, וכאשר נפתח תלמוד-תורה בשכונת הבוכארים עבר לשם כמורה ראשי ללימודים עבריים.

נתחבב על תיירים מבוכארה שביקרו בירושלים, ולפי הזמנתם נסע לבוכארה בשנת תר"ס. במשך כמה שנים ניהל בתי תלמוד-תורה בבוכארה, בסמרקנד ובקונד ולימד בהם תנ"ך, תלמוד, דקדוק ותולדות ישראל. כן לימד בבית-הספר על-שם דוידוף בתאשכנת. היה מורה לעברית של צבי בן ישראל חפץ יחד עם שד"רים אחרים (ראה לעיל — על ר' סעדיה בנינישתי).

בהקדמה ל'מזכרת גיטין' הוא מוזכר כאחד השד"רים בבוכארה. במכתב מסמרקנד אל הראשון-לציון רי"ש אלישר (אדר תרס"ד) נאמר:

הכרחנו לפנות בבקשה לח"ר יהודה קאשטיל הי"ו אשר ירד עם שאר השו"ב לבית המטבחיים להיות להם להדר עזר ולא הניחוהו אבות הילדים הקשור אתם למלמד להכנס במלאכה הזאת כי יהיה בזה בטול תו' [תורה].

גם במכתב נוסף מאת ר"ש טג'ר מתאשכנת אל רי"ש אלישר, בר"ח אייר תרס"ד, מוזכר ר"י קאשטיל כשוחרט מוסמך ומומלץ לקהילת סמרקנד.

(מימין לשמאל): ר"י פינטו, ר' אהרון רפול הררי, רש"ז הכהן קוק

בשנת תרע"ג הוא חזר מבוכארה לירושלים, ובה נפטר בשנת תרצ"ו.
נסים טג"ר בספרו מבחין, כאמור לעיל, בין שני שד"רים בשם זה: ר' יאודה
קאשטיל הגדול ור' יאודה קאשטיל הקטן, אולם אינו מביא פרטים עליהם.

מקורות: מזכרת גיטין, בהקדמה; בסל"א, 1271/555⁴.
עליו: אשורוב, עמ' 128; גאון, עמ' 265; טג"ר, א עמ' 128; חדהר, עמ' 1517-1518.

ר' אהרון רפול הררי

נולד בחלב בשנת תרנ"א. בהתחלת מלחמת-העולם הראשונה הגיע ממצרים לבוכארה
יחד עם האחים ר' משה ור' עזרא עדס (הפירוט — ראה לעיל בערכיהם). עסק בהוראת
תלמוד ועברית בבית-הספר העברי על-שם דוידוף בתאשכנת במשך כשש שנים. שלט
היטב בלשון יהודי בוכארה (אני זוכרו משוחח בשפה זו עם בני משפחתי).
ב'מזכרת גיטין' הוא מוזכר כשד"ר וכמי ששימש שליח הולכה לגיטין בבית-הדין
של ר' חזקיה הכהן רבין בבוכארה.

הוא חזר לירושלים בשנת תר"פ. יצא כשליחויות נוספות לחו"ל, היה מנהל ת"ת
'מגן דוד' בירושלים וחבר בית-הדין הרבני בתל-אביב. ניסח את הכתובת על מצבת זקני
ר' חזקיה הכהן רבין בהר הזיתים. ר"א רפול נפטר בירושלים בשנת תשכ"א.

מקור: מזכרת גיטין, עמ' 107, 109 וגם בהמשך.
עליו: אשורוב, עמ' 128; טג"ר, א עמ' 128; לניאדו, עמ' מא-מב.

ג. נוסעים ושליחים מהתפוצות לבוכארה

נוסף לשד"רים ולשליחים מארץ-ישראל, הגיעו לבוכארה בתקופה הנדונה נוסעים
ושליחים מתפוצות שונות, מהם בענייני מגביות ותרומות ואחרים בענייני ציבור או
ממניעים אישיים, שאף בהם יש עניין. להלן נציין כמה מאישים אלה, לפי סדר
כרונולוגי, כלי להתיימר למצות פרשה זו.

שמואל משה ריבלין

במכתב מו' אדר תרפ"ח (27 בפברואר 1928) כותב ש"מ ריבלין מתל-אביב אל ר'
חזקיה הכהן רבין בבוכארה, כי בשנות תרמ"ו-תרמ"ט יצא הכותב למסע באסיה
התיכונה ושהה בבוכארה, בקוקאנד ובסמרקנד. בשבתו שם פעל בבתי-ספר בקוקנד

ועורר את לבבות היהודים לאהבת ארץ-ישראל. אז גם החל 'לחקור ולדרוש לתולדות היהודים הבוכארים' וכתב עליהם (כינויו: שמר בן פאר) בכתבי-העת 'המליץ', 'הצפירה', 'הזמן', ו'היום'. הוא מוסיף כי הכיר את הרב הראשי של יהדות בוכארה (אבי הנמען) ואף קיבל ממנו מכתבים והם אבדו, וכן הכיר אישים אחרים כמו ר' שלמה מוסיוף, מר אבא ברוכוף ואחרים.

לדבריו, הוא חיבר ספר על יהדות בוכארה, שכלל גם את המאמרים שפירסם, אולם כתב-היד אבד ובעת כתיבת המכתב עשה ניסיון נוסף לכך וביקש מהנמען להשיב לו על כמה שאלות בהקשר זה. הוא חוזר על תוכניתו זו במכתב נוסף מי"ד חשוון תרצ"ז אל ר' חזקיה הכהן רבין, שבאותו זמן כבר התגורר בירושלים. ש"מ ריבלין נפטר בשנת תש"ב. לא ידוע לי על ספר שלו על יהדות בוכארה.

הבארון אדמונד (בנימין) דה רוטשילד

הבארון, שהתפרסם כפועל ביישוב ארץ-ישראל, ביקר בבוכארה בשנת תרמ"ט והתאכסן חמישה ימים בבית רבה הראשי של יהדות בוכארה יצחק חיים הכהן רבין וחמישה ימים בבית הנדיב המקומי הנודע ר' אהרון פנחסוף (מולא גיאז). קודם לכן הוא הגיע ברכבת ממוסקבה לסמרקנד, והמוני יהודים, בראשות נשיא העדה ר' בנימין אברהמוף, קיבלו את פניו בתחנת-הרכבת. בארוחה החגיגית לכבודו בכית נשיא העדה, התפעל הבארון מטיב הענבים שהוגשו לו ושאל למקורם. השיב לו ר' בנימין, כי בכרמיו הם גדלים. אז סיפר הבארון על נגע הפילוקסרה שתקף את הכרמים במושבות ארץ-ישראל וביקש מר' בנימין שישלח לו כ־500 זמורות גפן מכרמו לכרמי המתיישבים בארץ. אחר-כך שאל הבארון, אם הקהילה היהודית במקום זקוקה לסעד כלשהו ונענה בשלילה ובתודה על הצעתו. לאחר שוב הבארון ממסעו, הוא שלח לנשיא העדה מכתב, המאשר את קבלת זמורות-הגפנים בצירוף שלמי-תודה — מגש כסף ועליו חקוקות המילים: 'מבנימין לבנימין'.

ראה: טגר, א עמ' 83; הראל, עמ' 17.

ר' שלמה זלמן הכהן קוק

רש"ז הכהן קוק (ליטא תר"ד-ירושלים תרפ"ט) מוזכר ב'מזכרת גיטין' כשליח מטעם ישיבת וולוז'ין שהגיע לבוכארה. כשנסגרה ישיבת וולוז'ין (שבת תרנ"ב) שימש כשליח ישיבת 'עץ-חיים' הירושלמית וקיווה לעלות ולהתיישב בארץ-ישראל. כמסעי שלחותו גם פעל לחיזוק המצב הדתי בקהילות, דאג ליסוד חדרים, תיקון מקוואות, כשרות תפילין ומזוזות. בהגיעו לקהילות בוכארה — הוא היה בשליחות גם בקאווקאז ובחצי-האי קרים — היה דורש בעברית בכתבי-הכנסת וסיגל לעצמו את ההגייה הספרדית.

לאחר שעלה לירושלים, ביקר הרב חזקיה הכהן רבין בבית הראי"ה קוק. קם הרב הראשי לארץ-ישראל, קירב בעצמו כיסא לאורח, הושיבו מימינו, וסיפר כי אביו, רש"ז הכהן קוק, התאכסן בהיותו בבוכארה בבית ר' חזקיה.

מקור: מזכרת גיטין, בהקדמה.
עליו: נריה, שיחות, עמ' מא, קנד-קנו; נריה, טל, עמ' רמו-רמו.

אלחנן נתן אדלר

א"נ אדלר — בן הרב הראשי בלונדון ואספן נודע של כתבי־יד יהודיים, שהיה גם ממגלי הגניזה בקאהיר — ביקר בבוכארה בשנת תרנ"ז (1897) והביא משם כתבי־יד מרובים בעברית ובפרסית־יהודית.

ראה: יערי, ספרי, עמ' 7.

ר' יצחק בן־יוסף אורי־שרגא

ר' יצחק מיזד שבאיראן, נכדו של הרב אורי־שרגא הנודע, מוזכר ב'מזכרת גיטין' כמי שבא בשנת תר"ע בפני בית־הדין בבוכארה לגרש את אשתו. הוא גם שימש באותה שנה שליח־הולכה לגט אחר שניתן בבוכארה והוא הוליכו לבית־הדין שבראשות הרב שלמה טג'ר בתאשכנתא. לפני שובו מבוכארה ליזד חיבר ר' יצחק שיר מתורו לכבוד ר' חזקיה הכהן רבין.

כפרשה זו מעניין הקשר בין תפוצות איראן ובוכארה בעניינים שבטיפול בית־דין.

מקור: מזכרת גיטין.

הפניות ביבליוגראפיות

אלעזר	י' אלעזר, חצרות כירושלים העתיקה, ירושלים תשל"ט.
אשרוב	ש"ח אשרוב, מסמרקנד עד פתח־תקוה, תל־אביב תשל"ז.
בן־יעקב, א"י	א' בן־יעקב, יהודי ככל בארץ־ישראל מהעליות הראשונות עד היום, ירושלים תשמ"מ.
בסל"א	בית־הספרים הלאומים והאוניברסיטאי, ירושלים.
גאון	מ"ד גאון, יהודי המזרח בארץ־ישראל, כ, ירושלים התרצ"ח.
גרייבסקי	פ' גרייבסקי, זכרון לחובכים ראשונים, א-כ, ירושלים תרפ"ו-תרפ"ט.
הלפרין	ש"ז הלפרין, הצאצאים, ירושלים תשמ"מ.
הראל	מ' הראל (בבאיוף), נחל יעקב, תל־אביב תשמ"ג.
טג'ר	נ' טג'ר, חולדות יהודי בוכארה, תל־אביב תשכ"ז.
ילוז, אשר	ש' ילוז, אשר לשלמה, בני־ברק חשמ"ה.
ילוז, טוב	י"ח ילוז, טוב רא"י, ירושלים תרצ"ד.
יערי, ספרי	א' יערי, 'ספרי יהודי בוכארה', חדפים מחון קרית ספר, שנים יח-יט, ירושלים תש"ב.
יערי, שלוחי	—, —, שלוחי ארץ־ישראל ² , ירושלים תשל"ז.
לניאדו	ד' לניאדו, לקדושים אשר בארץ, ירושלים תשמ"מ.
נריה, טל	מ"צ נריה, טל הראי"ה, כפר הרא"ה תשמ"ה.
נריה, שיחות	—, —, שיחות הראי"ה, תל־אביב תשל"ט.
ניאוב	ש"ח ניאוב, מסירות נפש של יהדות בוכארה, ניו־יורק תשמ"ו.
ספר חברון	ע' אבישר (עורך), ספר חברון, ירושלים תשל"ג.
ספר טבריה	—, —, ספר טבריה, ירושלים תשל"ג.
צופיוף	ש' צופיוף, סדור בית דוד ושלמה, ירושלים תרצ"ד.
רבי	מ' רבי, 'לזכר נעדרים', מחברת, גיליון 1-2 (כסליו תשט"ו).
תדהר	ד' תדהר, אנציקלופדיה לחלוצי הישוב ובניו, תל־אביב.